

SARBANES-OXLEY YASASI VE SERMAYE PİYASASI VE BORSA KURULU'NUN (SEC) DÜZENLEMELERİ AÇISINDAN BAĞIMSIZ DENETİM OLGUSU

Yrd. Doç. Dr. Özgür Özmen UYSAL*

ÖZET

Kamu muhasebeciliği mesleğinin uygulamaları, 1970'li yılların sonlarından itibaren yoğun olarak eleştirilmiştir. ABD özelinde gerçekleşen bu eleştirel sorgulama, muhasebe mesleği örgütleri ve Sermaye Piyasası ve Borsa Kurulu (SEC) arasında ciddi mücadelelere yol açmıştır. Son bir aşama olarak, Sarbanes-Oxley Yasası (2002), muhasebe ve denetim mesleğini doğrudan etkileyen pek çok hüküm içermektedir. Söz konusu Yasanın, bütün dünyada, hem mesleki hem de yasal düzenlemeleri etkileme potansiyelinin bulunması nedeniyle, bu çalışma, denetçi bağımsızlığı konusunu, bütün temel tarihi kırılma noktalarını da içermek üzere, ABD bağlamına referansla incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sarbanes-Oxley Yasası, Kamu Muhasebeciliği Mesleği, Denetçi Bağımsızlığı

ABSTRACT

The practice of the public accounting profession has been severely criticized since the late 1970's. This critical examination period in the U.S had led to serious struggles between the professional organizations and the Securities and Exchange Commission (SEC), due to the exercise of the auditor independence. As a final phase, The Sarbanes-Oxley Act (2002) contains numerous provisions that affect the accounting and auditing profession directly. Since this Act has the potential to influence both the professional and legislative regulations all over the world, this paper aims to analyze the auditor independence issue, with reference to the USA context, including the major historical infliction points.

Key words: Sarbanes-Oxley Act, Public Accounting Profession, Auditor Independence

* Başkent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ouysal@baskent.edu.tr

1. GİRİŞ

Son yıllarda, profesyonel bir etkinlik olarak beklentileri karşılamada ciddi sorunlarla karşılaşan denetim mesleğinin, raporlanan finansal bilginin niteliği ve denetçinin rolü açısından, uzun vadeli var olma durumu önemli bir krizle karşı karşıya kalmıştır. 1980'lerde ise, meslek, denetim işlevinin yetersizliğini vurgulayan "Denetimde Beklenti Boşluğu" (*Audit Expectation Gap*) kavramını gündeme getirmiştir. Bu doğrultuda, AICPA, 1988 yılında, kamuoyunda *Beklenti Boşluğu Standartları* olarak bilinen dokuz yeni denetim standardını benimsemiştir (Eden vd., 2003): Ne var ki, söz konusu standartlar mesleki sorumluluğun ve standartların yükseltilmesinde işlevsel olmuşsa da, beklenti boşluğunun bütünüyle ortadan kaldırılmasını sağlayamamıştır. Konu, özellikle 1980'li yıllardan itibaren hep güncel ve önemli olarak değerlendirilmesi nedeniyle, gerek yerli gerekse yabancı muhasebe literatüründe, farklı koşullar altında gündeme gelen yeni boyutlarıyla tartışılmıştır (örneğin; yabancı literatürde, Lee, 1994; Lee, 1995; Sikka vd., 1998; Citron, 2000; Reiter ve Williams, 2000; AAA Financial Accounting Standards Committee, 2001; Palmrose ve Saul, 2001; Goldwasser, 2001; Craswell vd., 2002; yerli literatürde, örneğin; Ergun, 1999; Önder, 2001; Uzun, 2001; Yeğinboy, 2001; Kardeş-Selimoğlu, 2001; Yıllancı, 2001; Yüksekü ve Tektüfekçi, 2001; Özel, 2002; Uzun, 2003).

Sermaye Piyasası ve Borsa Kurulu (SEC, The Securities and Exchange Commission) ise, sürekli bir biçimde, sorunun kaynağı olarak, denetim hizmetleriyle danışmanlık hizmetlerinin birlikte yürütülmesini işaret etmiştir. Bu koşullarda, mesleğin karşı karşıya kaldığı bu krize ve 1980'li yıllardan beri süregelen sorgulanmasına bir yanıt olarak, SEC, muhasebe mesleğini yeniden düzenlemek üzere, yeni bir bağımsız dene-

tim kuralını (2000) gündeme getirmiştir. Daha sonra, 2001 ve 2002 yıllarında, Enron, WorldCom, Tyco International ve Adelphia Communications gibi yüksek profilli şirketlere ilişkin olarak ileri sürülen muhasebe hileleri ve şirket kusurlarıyla birlikte, ABD tarihindeki en büyük on banka iflasından beşini kapsayan olaylar, yatırımcıların güvenini sarsarak, şirketlerin çalışma özeni, etik ve denetim alanlarında, en kapsamlı reform çağrılarının yapılmasına neden olmuştur. Söz konusu şirket krizlerine yönelik yanıt, hızlı bir biçimde, 2002 tarihli Sarbanes-Oxley Yasası yoluyla verilmiştir¹. Yasanın, hem genel anlamda muhasebe mesleğine hem de bağımsız denetim olgusuna ilişkin olarak, hedefinin ve yaratabileceği sonuçların tartışılması önemlidir; çünkü, Sarbanes-Oxley bir ABD yasası olmasına karşın, etki alanının uluslararası düzeyde gerçekleşeceği düşünülmektedir (Zabrosky, 2003). Bu doğrultuda, Yasanın, çalışmanın konusunu oluşturan bağımsız denetime ilişkin hükümleri de yoğun olarak tartışılmaktadır (örneğin; Weirich ve Rouse, 2003; Munter, 2003).

Yakın geçmişteki şirket skandallarının, yalnızca basit bir biçimde, yasaların ve düzenlemelerin yanlış olarak uygulanmasından kaynaklanmadığı, fakat aynı zamanda, şirket liderlerinin ve avukatlarının hatalı davranışlarından kaynaklandığı görüşü, yasanın hem geniş bir davranışlar dizisini hükümleri temelinde kapsamaya çalışması hem de spesifik olarak hükümler temelinde kapsanmayan davranışları, daha büyük ölçüde, kendi kendini gözetlemeyi sağlamaya yönlendirmesinde yansımaları bulmaktadır (Harvard Law Review, 2003).

Şirketlerin açıklama sorumluluğu konusunda yeni bir dönemin habercisi niteliğindeki Sarbanes-Oxley Yasası, yatırımcıların finansal bilgilere yönelik güvenini yeniden oluşturmak amacıyla, eski Kurul'un (*Kamusal Gözetim Ku-*

1 Yasa'nın Türleştirilmiş metni için bkz. Özbirecikli, 2003).

rulu, *Public Oversight Board*) yerini almak üzere, halka açık şirketlerin denetçilerine yönelik standartlar oluşturmak yetkisiyle donatılmış, yeni bir Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu (*Public Company Accounting Oversight Board*) oluşturmuştur. Ne var ki, Reiter ve Williams (2003: 1)'a göre, "böylece, denetimin bir asırdır süren mesleki düzeyde düzenlenmesine bir son verilmiştir". Söz konusu değerlendirmeler ekseninde, denetimin bir meslek olma niteliği ciddi olarak sorgulanmaktadır. Bu doğrultuda, bu çalışma, bağımsız denetim etkinliklerinin düzenlenmesine yönelik iki kritik dönüm noktasını oluşturan Sermaye Piyasası ve Borsa Kurulu Düzenlemesi (2000) ile onu izleyen Sarbanes-Oxley Yasası (2002)'nin bağımsız denetim olgusuna yaklaşımının incelenmesini amaçlamaktadır. Değinilen düzenlemelerin, uluslararası düzeyde, pek çok ulusal düzenlemeyi ve kamuoyunun bağımsız denetim olgusuna olan bakış açısını etkileme potansiyeli bulunması nedeniyle, ayrıntılı olarak incelenmesi gerekmektedir. Bu genel çerçeve içinde, Sarbanes-Oxley Yasası (2002) yanı sıra, Sermaye Piyasası Kurulu'nun 2002 tarihli öneri niteliğindeki düzenlemesinden hareketle, 2003 tarihinde yine Kurul tarafından onaylanan yeni denetçi bağımsızlık kuralına da değinilecektir. Bağımsız denetim olgusunun düzenlenmesinin, tarihsel olarak en mücadeleli geçtiği ülkelerden birisi olarak, ABD özelindeki gelişmesinin kapsamlı olarak incelenmesi, konunun pek çok ülke gibi Türkiye açısından da çok önemli olması nedeniyle, gerekli görülmektedir. Söz konusu yasal düzenlemeler doğrultusunda, ülkemizde de Sermaye Piyasası Kurulu, 2.11.2002 tarihli ve 24924 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Seri: X, No:19 "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ" ile yeni düzenlemeler yapmıştır. Bu çalışma, söz konusu düzenlemeler arasında kıyaslamalı bir değerlendirme yapılmasını değil, yalnızca, Sarbanes-Oxley Yasası'nın

bağımsız denetime ilişkin düzenlemelerinin, tarihsel arka planı gözetilerek, incelenmesini amaçlamaktadır.

2. BAĞIMSIZ DENETİM VE SERMAYE PİYASASI VE BORSA KURULU'NUN 2000 TARİHLİ DÜZENLEMESİ

1998'lerin başlarından itibaren, finansal raporlamanın kalitesi ve denetim konusu, Sermaye Piyasası ve Borsa Kurulu'nun düzenleme ve yürütmeye yönelik gündeminde üst sıralarda yer almıştır. Bu önceliklere bağlı olarak, Kurul, bağımsız dış denetim ve denetim komitelerinin rolü üzerinde odaklaşarak, ilk olarak, denetçi bağımsızlığına ilişkin standartları oluşturmak üzere, Bağımsızlık Standartları Kurulu'nun (Independence Standards Board, ISB) kurulmasını teşvik etmiştir (Palmrose ve Saul, 2001). Daha sonra, denetim kalitesini artırmak için O'Malley panelinin ve denetim komitelerinin işlevini artırmak için Mavi Kurdele komitesinin (The Blue Ribbon Committee) oluşumuna ivme kazandırmıştır (Palmrose ve Saul, 2001).

Değinilen çerçevedeki inisiyatifleriyle bağlantılı olarak, Sermaye Piyasası ve Borsa Kurulu'nun, Haziran 2000 tarihinde, denetçi bağımsızlığına ilişkin olarak gündeme getirdiği, kural önerisi, temel olarak, bir denetçinin ne zaman bağımsız olmadığı, denetim müşterisiyle finansal ilişkiler ve istihdam ilişkileri, denetim müşterisi için ya da onunla ittifak halinde sunulabilecek denetim dışı hizmetlere ilişkin hükümler ve söz konusu hizmetlere ilişkin ücretlerin açıklanması konularını kapsamaktadır (*ayrıntılı bilgi için bkz.: Önder, 2001*). Kurul, bu öneriyi gündeme getirirken, iş dünyası ve denetim mesleğine ilişkin olarak, denetçiler ve denetim müşterileri arasındaki iş ilişkileri ve finansal ilişkiler, iki meslekli ailelerdeki ve muhasebe alanındaki profesyonellerin hareketliliğindeki artış, denetim dışı etkinliklerin doğasındaki ve ölçeğindeki gelişmeler gibi yakın dönemde ge-

İşen bazı olgulara referansta bulunmuştur (AAA, 2001). Zamanlama olarak, SEC'in, denetim etkinliklerini tasfiye etme konusunda, beş büyük muhasebe firmasının tümünü (üçü hariç) ikna etmede başarılı olamamasını ve çoğu teknik olmak üzere, bağımsızlık kurallarına ilişkin pek çok ihlalin belirlenmesini izleyen öneri kapsamında getirilen yenilikler şöyle özetlenebilir (Palmrose ve Soul, 2001): Genel bir değerlendirme olarak, öneri, yalnızca denetim dışı etkinliklere ilişkin konuları değil, fakat, daha fazlasıyla, denetçi bağımsızlığına ilişkin konuları kapsamaktadır. Günün koşulları doğrultusunda, özellikle, denetim müşterisiyle istihdam ilişkileri ve finansal ilişkiler konularında, eski düzenlemeye kıyasla daha az sınırlayıcı olan hükümler taşımaktadır. Yanı sıra, öneri kapsamında, mevcut SEC ve AICPA düzenlemeleri tarafından yasaklanmamış olan denetim dışı etkinliklerden bilgi sistemlerinin tasarımı ve geliştirilmesi ile iç denetimin dışarıdan sağlanması hizmetleri yasaklanmıştır. Ne var ki, bu etkinlikler, bazı denetim firmalarının verdiği danışmanlık hizmetlerinin önemli sayılan bir bölümünü oluşturmaktaydı. Yanı sıra, yine bu çerçevede, denetim müşterisi tarafından alınan hizmetlere yönelik ödenen ücretlerin açıklanmasına ilişkin hükümler de gündeme getirilmiştir. Yasaklanan denetim dışı hizmetler ve ücretlerin açıklanması gereği, önerinin en ihtilaflı kısmı olarak, farklı kesimler tarafından en çok eleştirilen düzenlemeler olmuştur.

Söz konusu, öneriyi izleyerek, Kasım 2000 tarihinde gündeme gelen nihai kural, öneriye kıyasla bazı değişiklikler içermektedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, bir denetçinin bağımsızlığının belirlenmesinde "görünüşe göre standardı" benimsenmiştir. Bu standarda göre, "eğer ilgili bütün olgulara ve koşullara ilişkin bilgiye sahip olan makûl bir yatırımcı, denetçinin nesnel ve tarafsız bir yargıda bulunmaya muktedir olmadığı sonucuna varırsa, o denetçi bağımsız sayılmaz" (SEC, 2000). Söz konusu

kural, bir denetçinin bağımsızlığının belirlenmesinde geçerli olabilecek dört ilke belirlemiştir:

- Bir muhasebeci denetim müşterisiyle karşılıklı ya da çelişen çıkarlara sahip olamaz.
- Muhasebeci kendi yaptığı işi denetleyemez.
- Muhasebeci, denetim müşterisinin yönetimi ya da bir çalışanı gibi işlev göremez.
- Muhasebeci denetim müşterisinin savunulan eylemde bulunamaz.

Çizilen bu çerçevede, nihai kuralın içeriği şöyle özetlenebilir (Goldwasser, 2001): Nihai kural, müşteri firmadaki finansal sahiplik durumuna ve denetim firmasıyla ilişkili kişilerin müşteri firma tarafından istihdamına ilişkin standartlarda, sıkılaştırma yerine önemli ölçüde gevşemeyi gündeme getirmiştir. Diğer yandan, bağımsız denetimi zedelediği düşünülen denetim dışı etkinliklerin türlerinde ciddi bir değişiklik gündeme getirilmemiştir. Bunun yerine, SEC, kamuya açık şirketlerin denetim komitelerini, belirtilenler dışında kalan denetim dışı hizmetlerin denetçi bağımsızlığına zarar verip vermediğinin belirlenmesinde sorumlu kılmış ve bunlar için ödenen ücretlerin açıklanmasını zorunlu kılmıştır. Yasaklanan denetim dışı hizmetlerin kapsamına ilişkin tek önemli değişiklik, bağımsız denetçilerin, denetim müşterilerinin iç denetim hizmetlerinin %40'ından daha fazlasını sunmasına izin verilmemesidir. Yanı sıra, bağımsız denetim firmalarının diğer firmalarla, ortakların etkinliklerinin bağımsızlığı zedeleyebileceği kaygısı olmaksızın, istedikleri gibi iş ortaklığı ve stratejik ittifaklar kurabilmeleri konusunda da herhangi bir değişiklik söz konusu değildir. Yeni kuralın en önemli niteliklerin birisi de, denetim dışı etkinliklere ilişkin ücretlerin açıklanması gereği üzerinden, şirketlere, denetim dışı hizmetlere ilişkin ücretlerin büyüklüğünün, tek

başına, bağımsızlığı zedelediğinin bir göstegesi olarak algılanabileceği mesajını iletmesidir (Palmrose ve Saul, 2001).

Literatürde, yeni kuralın, denetçi bağımsızlığı üzerindeki ve mesleğin kendi kendisini düzenleme işlevi gören organlarının işleyişi üzerindeki etkisi, pek çok açıdan tartışılmıştır (örneğin; Goldwasser, 2001). Temel tartışma noktaları ise şunlardır (Goldwasser, 2001): SEC'in geniş kapsamlı bir bağımsızlık standartları grubunu benimsemesiyle birlikte, 1997 yılında, yine SEC ve AICPA tarafından, tutarlı bir kavramsal çerçeveye dayalı olarak, bağımsızlık standartlarını oluşturmak üzere kurulan, Bağımsızlık Standartları Kurulu (Independence Standards Board, ISB) amaçlanan işlevini yerine getirebilecek midir? Yani sıra, SEC'in nihai kuralının, bazı açılardan, Bağımsızlık Standartları Kurulu'nun Kasım 2000 tarihli ön çalışmasının kavramsal çerçevesiyle de uyumsuz olduğu düşünülmektedir. Bağımsızlık Standartları Kurulu, önleyici tedbirlerin alınması koşuluyla, bağımsızlığa ilişkin bazı potansiyel zedelenmelere izin verilebileceğini öngörmekteyken, SEC, önleyici tedbirler yaklaşımını reddederek, algılanmış bağımsızlık sorunlarının çözümünde, Bağımsızlık Standartları Kurulu'nun reddetmiş gibi görüldüğü, denetim dışı hizmetlerin finansal tablolarında açıklanması yaklaşımını (*disclosure approach*) benimsemiştir. Açıklama yaklaşımının denetçi bağımsızlığı konusuna nasıl bir katkı sağladığı tartışması yanı sıra, SEC'in, yaklaşım olarak, 5 büyük denetim firması üzerinde odaklaşırken, diğer daha küçük denetim firmalarını göz ardı ettiği ileri sürülmektedir. Bu eleştirel görüş, SEC'in, büyük denetim şirketlerinin denetim dışı etkinliklerini sınırlandırarak, denetim hizmetlerinin oranını ve böylece düzenlemelerinin bu şirketler üzerindeki etkililiğini artırmayı amaçladığı savına dayanmaktadır. Bir diğer önemli eleştiri ise, bağımsız denetime yönelik asıl önemli soru olan, denetim müşterisinin ekonomik olarak taşıdığı önemin hangi noktadan

sonra bağımsız denetimi zedelediği sorusunun yanıtlanmamasıdır

3. SARBANES-OXLEY YASASI

Sarbanes-Oxley Yasası, kamuya açık şirketlerin denetiminin gözetimi, denetçi bağımsızlığının güçlendirilmesi, şirket sorumluluğunun ve üst yönetim düzeyinde açıklama sorumluluğunun artırılması ve kamuya açık şirketlerin finansal raporlama sürecindeki kalite ve şeffaflığın artırılmasını amaçlayan pek çok hüküm içermektedir. Yeni bir açıklama sorumluluğu rejiminin çerçevesini kurduğu düşünülen Sarbanes-Oxley Yasası, hem şirketlerin sorumluluğu hem de mesleki düzeydeki kamusal sorumluluk açısından önemli dönüşümler yaratacak niteliktedir (Zabrosky, 2003). Söz konusu Yasa, oldukça kapsamlı ve karmaşık yapısıyla, zaman içinde yorumlayıcı bir rehberliği gerektirecek özelliklere sahiptir (Munter, 2003). Yasa'nın gündeme gelmesine yol açan en önemli oluşumlardan birisi olan Enron vakası, kamuoyunda iki ayrı nedenle büyük bir tepki ve şaşkınlık yaratmıştır (Fearnley vd., 2002): Bunlardan birincisi, konunun, sermaye piyasalarının en güçlü olduğu ve en iyi biçimde düzenlendiği düşünülen ABD koşullarında meydana gelmesinin, böylesi bir durumla her yerde karşılaşılabileceği olasılığını gündeme getirmesidir. İkinci olarak, denetçilerin, kanıtların ortadan kaldırılması suçlaması nedeniyle cezai yaptırımlarla karşı karşıya kalmaları, öyle büyük ölçüde bir ün zedelenmesine yol açmıştır ki, sonuçları şirketlerin parçalanmasına kadar varmıştır. Önemli bir reform niteliği olduğu düşünülen yasa kapsamında getirilen hükümlerin odak noktası, bağımsız denetçilerin gerçekten bağımsız olmalarını sağlayabilecek koşulları yaratmaktır.

1933 ve 1934 tarihli Sermaye Piyasası ve Borsa Kurulu yasalarından beri, yasama düzeyindeki en kapsamlı şirket reformu sayılan Sarbanes-Oxley Yasası (2002), şeffaflığı, dürüstlüğü ve kamuya açık şirketlerin açıklama sorum-

luluğunu artırmak amacıyla tasarlanmıştır Yasa, Finansal Muhasebe Standartları Kurulu'nun (Financial Accounting Standards Board, FASB) muhasebe standartlarını oluşturma rolünü değiştirmemekte, fakat, söz konusu rolünü daha iyi yapabilmesi için kamusal finansman sağlanmasını gerektirerek, kurulun finansal düzeydeki bağımsızlığını sağlamaktadır

Yasa yoluyla, kamuya açık şirketlerin iş yapma ve denetçilerin yapılan bu işi denetleme biçimleri köklü bir biçimde değiştirilirken, finansal piyasalara yönelik olarak oluşan güvensizliğin giderilmesi amaçlanmıştır (Thompson ve Lange, 2003). Bu amaçla, atamaları ve gözetimi SEC tarafından yapılacak olan ve farklı bir özel sektör düzenleyici yapısına doğru dönüşen yeni bir Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu (*Public Company Accounting Oversight Board*) kurulmuştur. Ne var ki, bir bütün olarak bakıldığında, Yasanın bağımsız denetim açısından geliştirdiği potansiyeli, radikal bir dönüşüm olarak değil, mevcut düzeni daha da incelten bir evrim olarak değerlendiren yaklaşımlar da söz konusudur (bkz. Weirich ve Rouse, 2003). Yanı sıra, denetim müşterileri piyasasının, denetim hizmetinin değerini doğru ya da uygun bir biçimde algılamaması ve gerektiğinden çok daha az bir değer biçmesi, denetim mesleğinin karşı karşıya olduğu en temel sorunlardan birisidir. Yeni yasanın, bu temel sorunun çözümüne yönelik düzenlemelerden yoksun olması nedeniyle, sorunun daha da derinleşmesine neden olabileceği yönünde kaygılar da ileri sürülmektedir (Eden vd., 2003).

3.1 Sarbanes-Oxley Yasası ve Bağımsız Denetim

Bağımsız denetim, muhasebe mesleği açısından, tarihsel olarak, en çok tartışılan ve farklı düzenlemelere konu olan alanlardan birisidir. Konu yalnızca ABD özelinde değil, fakat aynı zamanda uluslararası düzeyde, hem hükümet-

lerin düzenleyici birimleri hem de mesleki örgütler açısından mücadele alanı olma özelliğini korumaktadır (Avrupa Birliği'nin konuya ilişkin yaklaşımı ve uluslararası perspektif için bkz.: Vanasco vd., 1997). Söz konusu yasa, denetim şirketlerinin denetim müşterilerine denetim faaliyetleri dışında kalan danışmanlık hizmetlerini sunmalarına ilişkin -uzun bir tarihsel geçmiş olan ve ciddi ayrılıklar barındıran- tartışmayı, bir biçimde sonuçlandırmıştır

Yasanın özü niteliğindeki en önemli kısmı, bağımsız denetim konusuna ayrılmıştır. Yayımlanmış finansal tablolara yönelik güvensizliğin temelinde, denetçi ile denetim müşterisi arasındaki ilişkinin yeterince bağımsız olmadığına ilişkin yargı bulunmaktadır. Bu deneye, denetçiler ve kamuya açık şirketler arasındaki ilişki, Yasa ve SEC tarafından 22 Ocak 2003 tarihinde kabul edilen kurallar çerçevesinde büyük ölçüde sınırlandırılmıştır (Zabrosky, 2003). Yasa SEC'e vaka temelindeki istisnaları kabul etmek yetkisini vererek, denetim şirketlerinin denetim hizmetleri vermedikleri kamuya açık şirketlere ve kamuya açık olmayan şirketlere denetim dışı hizmetler vermelerini sınırlandırmamıştır. Diğer yandan yasa, denetim şirketlerinin denetim hizmeti verdiği kamuya açık şirketlere aşağıda belirtilen hizmetleri sunmalarını açıkça yasaklamıştır (Sarbanes-Oxley Act, 2002):

- "(1) Defter tutma ya da denetim müşterisinin muhasebe kayıtlarına ya da finansal tablolara ilişkin diğer hizmetlere;
- (2) finansal bilgi sistemlerinin tasarımı ve geliştirilmesine,
- (3) değer takdiri ya da değerlendirme hizmetleri, bu konuyla ilgili bir işleme ilişkin görüş bildiren raporların hazırlanmasına (fairness opinion ya da contribution-in-kind reports);
- (4) aktüarya hesaplarıyla ilgili hizmetlere;
- (5) iç denetimin dışarıdan sağlanması hizmetlerine;

- (6) yönetim işlevleri ya da insan kaynakları hizmetlerine;
- (7) borsada aracılık ve menkul kıymet hizmetleri, yatırım danışmanlığı ya da yatırım bankacılığı hizmetlerine;
- (8) hukuki hizmetler ve denetimle ilişkisiz olan uzmanlık hizmetlerine;
- (9) ve yeni Kamuya Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu'nun düzenlemelerle belirlediği diğer hizmetlere izin verilmemiştir."

Yasa, söz konusu düzenlemesiyle, denetim dışında kalan ve denetim şirketi açısından temel çıkar çatışması kaynağı oluşturacak etkinlikleri ayrıntılandırarak belirlemeyi tercih ederek, denetçinin kendi yaptığı işi denetler duruma düşmesini önlemeyi amaçlamıştır (Weirich ve Rouse, 2003). Bu açıdan, Yasa, SEC'in daha önceki düzenleme yaklaşımlarıyla uyum içindedir. Yasa, yasaklanmış bir hizmet olarak tanımlanmamış olan herhangi bir denetim dışı hizmetin (vergi hizmetlerini de içermek üzere), denetçi bağımsızlığını zedelemekten verilebilmesini bile, denetim müşterisinin denetim komitesinin ön izni koşuluna bağlamıştır (SEC, 2003). Diğer yandan, denetim müşterisine yönelik denetim dışı hizmetlerin bütününe yönelik bir yasaklamanın, denetim şirketlerinin teknik anlamdaki uzmanlığını azaltacağı ve sonuçta da denetimin etkililiğini zedeleyeceğine ilişkin görüşler de ileri sürülmektedir. Daha önce bütün defter tutma etkinliklerini yasaklamak yerine, bazı sıra dışı ve acil durumlar için geçerli olmak üzere, muhasebecinin bir yönetici gibi eylemde bulunmadığı ve yönetsel kararlar almadığı koşullarda, denetim dışında kalan bazı etkinliklere izin veren SEC, yeni düzenlemesiyle (2003), özel durumlar istisnasını da kaldırmıştır.

Yasanın bağımsız denetim olgusuna bakışı bir bütün olarak değerlendirildiğinde, denetim firmasının denetim müşterisinin yönetici

kadrosu gibi ya da çalışanı gibi işlev görmesi, genel olarak insan kaynakları olarak adlandırılan hizmetleri sunması, yanı sıra, hukuki ve uzmanlık gerektiren konularda katkıda bulunması yasaklanmıştır. Ne var ki, bağımsız denetim konusundaki sorunun kaynağını, tarihsel olarak süregelen bir biçimde, denetim hizmetinin karşılığında ödemeyi denetim müşterisinin yapmasında gören Thompson ve Lange (2003), para akışının yönünün değişmediği koşullarda, Sarbanes-Oxley Yasası'nın, finansal tabloların doğruluğunu sağlamada ne ölçüde yeterli olacağını sorgulamaktadırlar. Mevcut koşullarda, yasal düzenlemenin gereksizliğini ileri sürmeyen, fakat, yeterli olamayacağı konusundaki kötümserliği dile getiren bu yaklaşım, dikkate değer görünmektedir.

3.1.1 Ön İzin Gereği

Yasa, denetçiler tarafından denetim müşterilerine sunulan denetim ve denetim dışında kalan bütün hizmetler için, şirketlerin denetim komitesinden ön izin alınmasını gerektirmektedir. Diğer bir deyişle, ön izin alınması koşulunun yerine getirilmemesi, denetçinin ilgili denetim müşterisine karşı olan bağımsızlığını ortadan kaldıracaktır. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Yasanın, ön izin koşulu düzenlemesiyle, yetkilerini yönetime bile devredemeyen denetim komitelerini güçlendirerek, denetim sürecine ek bir gözetim evresi eklemeyi amaçladığı görülmektedir (Munter, 2003).

Yasa, kayıtlı bir bağımsız denetim firmasının, önceden denetim komisyonunun ön izninin alınması koşuluna bağlı kalarak, denetim müşterilerine, açıkça yasaklanan etkinlikler listesinde yer almayan bazı denetim dışı hizmetleri vermesine olanak tanımaktadır. Yasadaki bu düzenleme, denetim komisyonlarının, denetim dışında kalan etkinliğin niteliğini kavramasını ve bu etkinliklerin bağımsızlığa ilişkin kaygılar uyandırıp uyandırmayacağını solumasını gerektir-

mektedir (Thompson ve Lange, 2003). Yasa tarafından yasaklanan etkinlikler listesinde yer almayan vergi hizmetlerinin ise, SEC'in bağımsızlık kuralı kapsamında da, bağımsızlık açısından diğer etkinlikler ölçüsünde risk yaratmadığı görüşü belirtilmiştir.

3.1.2 Denetim Ortağının Rotasyonu

Yasadan önceki birkaç yıl süresince, AICPA'nın SEC Uygulamaları Bölümü'nün, denetimi gerçekleştiren, denetimden asıl sorumlu olan denetim ortağının rotasyonunu gerektiren kurallarının bulunmasına karşın, Yasa, konuya çok daha sıkı bir düzenleme getirmiştir. Söz konusu düzenlemeye göre, gerek denetimden asıl sorumlu ortak gerekse denetimin incelenmesinden sorumlu ortak beş yılda bir rotasyona tabi tutulmaktadır.

3.1.3 Bağımsız Denetçilerin Denetim Komitesine Yapmaları Gereken Açıklamalar

Yasa, denetçilerin, spesifik bazı muhasebe konularını, şirketin denetim komisyonu ile tartışmalarını gerektirmektedir. Bu husus, Yasa'nın genel amacıyla uyumlu olarak, şirketin yönetim kurulunun, şirketin muhasebe uygulamalarına yönelik anlayışını ve sorumluluğunu doğrudan artırmayı hedeflemektedir. Daha spesifik olarak belirtmek gerekirse, Yasaya göre, "CEO'lar (*Chief Executive Officer*) ve CFO'lar (*Chief Finance Officer*) kişisel olarak, şirketlerinin üçer aylık ve yıllık finansal raporlarında içerilen bilgilerin yanlış ya da yanıltıcı olmadığını, şirketin finansal durumunu uygun bir biçimde gösterdiğini, şirkette yeterli içi denetimin yapıldığını ve görevlilerin iç denetimdeki eksiklikleri bütünüyle denetçilere ve denetim komitesine açıkladıklarını onaylamalıdır" (Zabrosky 2003: 27). Yine aynı amaca yönelik olarak, Yasa, söz konusu kişilerin, SEC'e periyodik olarak sunulması gereken finansal tabloların, SEC'in gereklerini bütünüyle karşıladığını ve raporlarda içerilen bilgilerin, işin özüne ilişkin bütün yön-

lerden, şirketin finansal durumunu ve faaliyet sonucunu uygun bir biçimde gösterdiğini garanti etmelerini gerektirmektedir (Zabrosky, 2003). Önemli sayılan bir diğer husus ise, denetim firmasıyla sözleşme yapılması, ilişkinin sürdürülmesi ya da bitirilmesi konularında yetki olan tarafın yönetim değil, denetim komitesi oluşudur (Munter, 2003).

3.1.4 Çıkar Çatışmaları

Yasa, denetim şirketlerinin, SEC'e tabi şirketlerin, (CEO, CFO, CAO (*Chief Accounting Officer*) ve kontrolör olarak unvanları belirtilen) üst düzey yöneticilerinin, denetimin yapıldığı dönemden bir yıl öncesinde denetim ekibinde çalışmak üzere istihdam edilmesi durumunda, bu şirketlere denetim hizmeti verilmesini yasaklamaktadır. Ne var ki, denetim müşterilerinin, kilit rolleri üstlenen muhasebe personeli sıklıkla denetim firmasının personeli arasından istihdam ettiği düşünüldüğünde, söz konusu düzenlemenin ilginç sonuçlar yaratacağı düşünülebilir (Munter, 2003).

3.2 Kamuya Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu (*Public Company Accounting Oversight Board*) ve Bağımsız Denetim

Sermaye Piyasası ve Menkul Kıymetler Kurulu'nun gözetimine tabi olan ve kâr amacı gütmeyen bir şirket statüsünde olan 'Halka Açık Şirketler Muhasebe Denetim Kurulu'nun oluşturulması, kamu muhasebeciliği mesleğini etkileyen en temel değişikliklerden birisi niteliğindedir; çünkü, Sarbanes-Oxley Yasası'nın bu düzenlemesine kadar, meslek örgütleri, gerek denetim sürecinin öz denetimi ve muhasebe/denetim standartlarının oluşturulması gerekse disiplin önlemlerinin alınması konularında belirleyiciydi (Thompson ve Lange, 2003). Tarihsel olarak bakıldığında, bu işlevler denetim standartlarını yayımlayan Denetim Standartları Kurulu yoluyla, AICPA'nın sorumluluğu altında olmuştur. Ne var ki, Yasa, Sermaye Piyasası Kurulu'na ta-

bi şirketler için, denetim raporlarının hazırlanması ve yayımlanması sürecinde, kayıtlı muhasebe denetim şirketleri tarafından esas alınacak olan denetim standartları, kalite kontrol standartları ve etik standartlarını, yeni biçimiyle, Muhasebe Gözetim Kurulu'nun oluşturmasını gerektirmektedir (Munter, 2003). Yasaya göre, 'Halka Açık Şirketler Gözetim Kurulu'nun oluşturduğu standartlar ve kararlara ilişkin gözetim ve yürütme yetkisini, nihai olarak, SEC kullanacaktır. Ne var ki, Yasanın gözetim kavramını açıklıkla tanımlamamış olması nedeniyle, SEC ve yeni Kurul arasındaki ilişkinin niteliği zaman içinde somutluk kazanacak gibi görünmektedir (Munter, 2003).

Gözetim Kurulunun görevleri ise şöyle belirlenmiştir: (Thompson ve Lange, 2003: 8)

- "Denetim raporlarını hazırlayacak (yerli ve yabancı) kamu muhasebesi firmalarının tescil edilmesi.
- Denetim, kalite kontrol, etik ve bağımsızlık standartları ile denetim raporlarını yayımlayacaklara yönelik diğer standartların oluşturulması.
- Tescil edilmiş kamu muhasebeciliği firmalarını teftiş etmek ve
- Tescil edilmiş kamu muhasebeciliği firmalarının- ve bu firmalara bağlı kişilerin tetkiklerinin ve buna ilişkin disiplinler işlemlerin yapılması ve doğrulandığı takdirde uygun yaptırımların yürürlüğe koyulması."

Beş tam zamanlı çalışan üyesi SEC tarafından atanan ve bütün kararları yine aynı kurulun denetimine bağlı olan Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu'nun işleyişine ilişkin olarak, genel anlamda, şunlar söylenebilir (AICPA, 2002; Thompson ve Lange, 2003): Kamuya açık şirketlerin denetimlerini ve denetçi-

lerini sorgulayacak ve gözetim altında tutacak, aynı zamanda, hem firmalara hem de bireylere yasaların, düzenlemelerin ve kuralların ihlali durumunda yaptırım uygulayacaktır (AICPA, 2002). Kurul'un finansman biçimi ise, daha önceki Kurul'un (Kamusal Gözetim Kurulu, Public Oversight Board) denetçilerden alınan ücretlere bağlı olan ve kurulun denetçilerce düzenlenmesi anlamına da gelebilecek olan, finansman modelinden farklıdır. Yeni Kurul, hem kamuya açık şirketlerin hem de onları denetlemeye yetkili olan tescil edilmiş denetim şirketlerinin ödemekle yükümlü oldukları ücretler yoluyla finanse edilmektedir. Bu aşamadan sonra, kısaca, 'Kurul' olarak anılacak olan yeni yapının, bir yıl içinde yüzden fazla denetim yapan her denetim şirketini yıllık olarak ve bu sayının altında kalan denetim şirketini ise her üç yılda bir incelemeye alması gerekmektedir. Kurul, kuralların potansiyel ihlalini soruşturmaya ve gerekli yaptırımları uygulamaya yetkili olup, güç alanı ABD Sermaye Piyasası Kanunu altında denetim yapan yabancı denetim şirketlerine değin uzanmaktadır. Yine bu çerçevede faaliyet gösteren bir ABD şirketine denetim raporu "hazırlayan ya da sağlayan" bir yabancı firma da Kurul'un yetkisi altında olacaktır. Ayrıca, yabancı bir denetim şirketinin görüşüne dayanıldığında bile, yabancı şirketin denetime ilişkin çalışma raporları, Kurul'un ya da Komisyon'un isteği üzerine incelemeye sunulmak zorundadır.

Yukarıda değinilen yetkilerle donatılmış olan Kurul, oluşum biçimi dolayısıyla, mesleğin kendi kendisini düzenleme geleneğini köklü bir biçimde değiştirmektedir. Hükümete bağlı olmaksızın, SEC'in gözetimi altında çalışan ve beş üyesinden en fazla ikisinin Yetkili Kamu Muhasebecisi olabildiği Kurul'un işleyişinin, denetçi bağımsızlığının gerçekleşmesi sürecine olan katkısı, tarihsel bir deneyim olarak, dikkatle izlenmelidir.

4. BAĞIMSIZ DENETİM VE SERMAYE PİYASASI VE BORSA KURULU'NUN 2003 TARİHLİ DÜZENLEMESİ

Yasanın bağımsız denetime ayrılan kısmı, SEC'in, yasanın ilgili hükümlerini yürürlüğe koymak üzere, kurallar yayımlamasını gerektirmektedir. Bu çerçevede, SEC, ilk önce, Aralık 2002 tarihinde öneri niteliğindeki kuralları (SEC, 2002) yayımlamıştır. Daha sonra ise, bağımsız denetim konusuna ilişkin olarak yapılan eleştirilerin değerlendirilmesinden sonra, 22 Ocak 2003 tarihinde, bağımsızlık hükümlerini, daha önceki önerisine ilişkin bazı değişikliklerle, geçiş dönemi hükümleriyle birlikte değerlendirilmesi koşuluyla, 6 Mayıs 2003 tarihinden itibaren etkili olmak üzere kabul etmiştir. Yeni kurallar (SEC, 2003), 28 Ocak 2003 tarihinde, "Denetçi Bağımsızlığına İlişkin Olarak Komisyonun Gereklerinin Güçlendirilmesi" başlığı altında yayımlanmıştır. Nihai kural bazı denetim dışı etkinlikleri yasaklamakta, çıkar çatışmaları standardını güçlendirmekte, denetçi rotasyonuyla ilgili gerekleri artırmakta ve bağımsız denetçilerin denetim komitelerine sunmaları gereken raporları genişleterek açıklığa kavuşturmuştur. Denetçi bağımsızlığını güçlendirmek üzere, Yasayla uyumlu olarak benimsenen kurallar temelinde, bağımsız denetçiler tarafından denetim müşterilerine sunulan hizmetler hakkında yatırımcılara ek açıklamalar yapılması zorunluluğu getirilmektedir. SEC, öneriye farklı kesimlerden yöneltilen eleştiriler doğrultusunda, bağımsız denetimin bütün kurucu unsurlarını yeniden gözden geçirmiştir (bu konudaki kapsamlı ve karşılaştırmalı bir değerlendirme için bkz.: Koppel, 2003). SEC'in bağımsızlık konusundaki görüşlerinin çerçevesi üç temel ilke tarafından çizilmektedir (SEC, 2003): (1) Bir denetçi yönetim işlevini göremez, (2) kendi yaptığı işi denetleyemez, (3) müşterisine yönelik savunma hizmetleri veremez. Bu ilkeler, daha önceki bağımsızlık kuralı için de geçerli olan ilkelerdir.

Sermaye Piyasası ve Borsa Kurulu tarafından kabul edilen söz konusu değişiklikler, şöyle özetlenebilir (Richter, 2003:11):

- "Denetçilere, denetim müşterilerine yönelik olarak, sınırlı koşullarda tanıyan, iç denetim ve finansal bilgi sistemi hizmetlerinin sunulması istisnasının kaldırılması.
- Denetçilere, denetim müşterilerine yönelik olarak, acil durumlar ve dış yargılama altında, defter tutma ve ilişkili hizmetlerin sunulması istisnasının kaldırılması.
- Firmalara, eğer hizmetin sonuçları denetim prosedürlerine maruz kalmayacaksa, belirli denetim dışı hizmetlerin sunulmasına izin verilmesi.
- Davalarda, düzenleyici ya da yönetsel işlemlerde, bir denetim müşterisinin çıkarlarını savunan hizmetlerin yasaklanması.
- Bir denetime katılan ve koordinasyonu sağlayan asıl sorumlu denetim ortağının ve denetimin incelenmesinden sorumlu ortağın beş yıl sonra, diğer denetim ortaklarının yedi yıl sonra rotasyonunun istenmesi. Kamuya Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu'nun ilgili angajmanları her üç yılda bir incelemesi durumunda, ortak sayısı ondan az ve Sermaye Piyasası ve Borsa Kurulu'na tabi müşteri sayısı beşten az olan firmalar bunun bir istisnasıdır.
- Bir denetim ortağının, başkanın, hissedarın ya da bir çalışanın, geçen yıl denetim ekibinde yer aldığı ve muhasebenin gözetimi rolüyle müşteri firmaya katıldığı denetimin yasaklanması.
- Bir denetim ortağına, denetim müşterisine, denetim, inceleme ya da tas-

dik gibi hizmetler dışındaki angajmanlara girmesi dolayısıyla ödeme yapılmasının yasaklanması. Ortak sayısı ondan az ve Sermaye Piyasası ve Borsa Kurulu'na tabi müşteri sayısı beşten az olan firmalar bunun bir istisnasıdır

- Denetim dışında kalan, yasanın ilgilendirmediği önemsiz konular dışında, sunulacak hizmetler için denetim komitesinin ön onayının istenmesi.
- Raporlanan yıllık raporların ve vekaletnamelerin (1) denetim komitesi ön izin politikalarını, (2) denetim, denetimle ilgili hizmetler ve diğer hizmetleri içerecek biçimde, denetçi tarafından geçmiş iki mali yıla ilişkin olarak faturalan toplam ücretleri ve (3) denetim ücretlerinden başka, ön izin koşuluna bağlı olarak, yasanın ilgilendirmediği önemsiz konular istisnasının uygulandığı her bir kategori için, hizmetin niteliğini ve ücretlerin yüzdesini göstermesinin istenmesi.
- Denetim firmalarından, denetim komitelerini, kritik muhasebe politikaları, yönetimle tartışılan alternatif muhasebe uygulamaları ve firma ile yönetim arasında gerçekleşen yazılı iletişim hakkında bilgilendirilmesinin istenmesi."

SEC tarafından benimsenen yeni bağımsızlık kuralı temelinde gündeme getirilen değişiklikler incelendiğinde, bunların büyük ölçüde, daha önce yine SEC tarafından yayımlanmış olan (2000 tarihli Bağımsızlık Kuralı'nın taslak çalışmasını oluşturan ve yöneltile eleştiriler doğrultusunda getirdiği önlemler gevşetilen) öneri niteliğindeki kuralla uyum içinde olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Bağımsız denetim, muhasebe mesleği açısından, tarihsel olarak, en çok tartışılan ve geliş-

meler doğrultusunda farklı düzenlemelere konu olan alanlardan birisidir. Konu yalnızca ABD özelinde değil, fakat aynı zamanda uluslararası düzeyde, hem hükümetlerin düzenleyici birimleri hem de mesleki örgütler nezdinde bir mücadele alanı olma özelliğini korumaktadır. Bir ABD yasal düzenlemesi olarak, Sarbanes-Oxley Yasası, denetim şirketlerinin, denetim müşterilerine denetim faaliyetleri dışında kalan danışmanlık hizmetlerini sunmalarına ilişkin, uzun bir tarihsel geçmişi olan ve ciddi ayrımlar barındıran bir tartışmayı, genel bir çerçeve içinde, bir anlamda sonuçlandırmıştır. Bu yasanın, şirketler ve üst yönetim açısından yeni bir açıklama düzeni kuran çok geniş kapsamlı niteliğiyle birlikte, temelde bağımsız denetim mesleği üzerinde odaklaştığı söylenebilir.

Yasanın özü niteliğindeki en önemli kısmı, bağımsız denetim konusuna ayrılmıştır. Yayınlanmış finansal tablolara yönelik güvensizliğin temelinde, denetçi ile denetim müşterisi arasındaki ilişkinin yeterince bağımsız olmadığına ilişkin yargının yatması nedeniyle, denetçiler ve kamuya açık şirketler arasındaki ilişki, Yasa ve SEC tarafından 22 Ocak 2003 tarihinde kabul edilen kurallar temelinde, vergiye ilişkin danışmanlık hizmetleri dışında, büyük ölçüde sınırlandırılmıştır. Yasa SEC'e vaka temelindeki istisnaları kabul etmek yetkisini vererek, denetim şirketlerine denetim hizmetleri vermedikleri kamuya açık şirketlere ve kamuya açık olmayan şirketlere denetim dışı hizmetler vermelerini sınırlandırmamıştır. Diğer yandan Yasa, denetim şirketlerinin denetim hizmeti verdiği kamuya açık şirketlere, denetim dışında kalan ve denetim şirketi açısından temel çıkar çatışması kaynağı oluşturacak etkinlikleri ayrıntılandırarak belirlemeyi tercih ederek, denetçinin kendi yaptığı işi denetler duruma düşmesini önlemeyi amaçlamıştır. Denetim müşterisine yönelik denetim dışı hizmetlerin bütününe yönelik bir yasaklamanın denetim şirketlerinin teknik anlamdaki uzmanlığını azaltacağı ve sonuçta da dene-

timin etkililiğini zedeleyeceğine ilişkin görüşler de ileri sürülmektedir. Yasanın bağımsız denetim olgusuna bakışı bir bütün olarak değerlendirildiğinde, denetim firmasının denetim müşterisinin yönetici kadrosu gibi ya da çalışanı gibi işlev görmesi, genel olarak insan kaynakları olarak adlandırılan hizmetleri sunması, yanı sıra, hukuki ve uzmanlık gerektiren konularda katkıda bulunması yasaklanmıştır. Bu açıdan SEC'in daha önceki düzenlemelerindeki yaklaşımın benimsenmesi söz konusudur.

Yasanın bağımsız denetime ayrılan kısmı, SEC'in, Yasa'nın söz konusu hükümlerini yürürlüğe koymak üzere, kurallar yayımlamasını gerektirmektedir. Bu çerçevede, SEC, ilk önce, Aralık 2002 tarihinde öneri niteliğindeki kuralları yayımlamıştır. Daha sonra ise, bağımsız denetim konusuna ilişkin olarak yapılan eleştirilerin değerlendirilmesinden sonra, 22 Ocak 2003 tarihinde, bağımsızlık hükümlerini, daha önceki önerisine ilişkin bazı değişikliklerle, geçiş dönemi hükümleriyle birlikte değerlendirilmesi koşuluyla, 6 Mayıs 2003 tarihinden itibaren etkili olmak üzere kabul etmiştir. Nihai kural bazı denetim dışı etkinlikleri yasaklamakta, çıkar çatışmaları standardını güçlendirmekte, denetçi rotasyonu ile ilgili gerekleri artırmakta ve bağımsız denetçilerin denetim komitelerine sunmaları gereken raporları genişleterek açıklığa

kavuşturmaktadır. Denetçi bağımsızlığını güçlendirmek üzere, Yasa ile uyumlu olarak benimsenen kurallar temelinde, bağımsız denetçiler tarafından denetim müşterilerine sunulan hizmetler hakkında yatırımcılara ek açıklamalar yapılması zorunluluğu getirilmektedir.

Sonuç olarak, bütün bu yasal düzenlemelerin, doğası gereği sorunlu bir ilişkiyi barındıran bağımsız denetimi nasıl etkileyeceği, konunun çok fazla değişken barındıran karmaşık yapısı nedeniyle, tam olarak öngörülememektedir. Yanı sıra, denetim müşterilerinin danışmanlık hizmetlerinin maliyetini, katma değer ekleyen bir maliyet olarak algılamalarına karşın, denetim hizmetlerini bir zorunluluk olarak algılamaları, sorunun özünü oluşturan önemli hususlardan birisi olmakla birlikte, ilgili yasal düzenleme tarafından değiştirilemeyen bir olgudur. Tartışılması gereken bir diğer önemli konu ise, Yasanın, muhasebe mesleğinin, örgütleri dolayısıyla gerçekleştirdiği, kendi uygulamalarını düzenleme geleneğini nasıl etkilediği konusudur. Ne var ki, bütün bu düzenlemelerin ardında, tarihsel olarak oluşan kamusal bir beklenti ve gereksinim bulunmaktadır. Düzenlemelere yönelik eleştiriler de dikkate alındığında, söz konusu yasal düzenlemelerin, en azından, muhasebe mesleğinin, bağımsız denetim olgusuna yönelik duyarlılığını artırdığını söylemek olanaklıdır.

KAYNAKÇA

AAA Financial Accounting Standards Committee, "SEC Auditor Independence Requirements," **Accounting Horizons**, Vol. 15 No. 4, December 2001: 373-386.

CITRON, David B., "The Framework Approach to Auditor Independence and the Commercialization of the Accounting Profession," **Sixth Interdisciplinary Perspectives On Accounting Conference 9 - 12th July 2000, Manchester, England**, <http://lesl.man.ac.uk/ipa/papers/56>.

CRASWELL, Allen, STOKES, Donald J. ve LAUGHTON, Janet, "Auditor Independence and Fee Dependence", **Journal of Accounting and Economics**, Volume 33, Issue 2, June 2002: 253-275.

EDEN, Yoram, OVADIA, Arie ve ZUCKERMAN, Ben Ami, "Rethinking Sarbanes-Oxley," **CMA Management**, May 2003: 32-35.

ERGUN, Ülkü, "Bağımsız Denetimde Kalitenin Önemi ve Sermaye Piyasası Kanunu Kapsamında Faaliyet Gösteren Bağımsız Denetim Kuruluşlarının Görünümü," **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Nisan 1999: 157-175.

FEARNLEY, Stella, BRANDT, Richard and BEATTIE, Vivien, "Financial Regulation of Public Limited Companies in the UK: A Way Forward Post-Enron," **Journal of Financial Regulation and Compliance**, Vol. 10, No. 3, 2002: 254-265.

GOLDWASSER, Dan L., "The SEC's New Auditor Independence Standard," **The CPA Journal**, April 2001: 19-25.

KARDEŞ-SELİMOĞLU, "İç Denetim Faaliyetlerinin Dışardan Sağlanması (Outsourcing) ve Bağımsızlık Olgusu," **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, Mart 2001: 47-54.

KOPEL, Jared L., "Accounting and Accountants," **Insights: The Corporate & Securities Law Adviser**, May 2003: 17, 5: 18-30.

LEE, Tom, "The Professionalization of Accountancy A History of Protecting the Public Interest in a Self-Interested Way," **Accounting, Auditing & Accountability Journal**, Vol 8, No 4, 1995: 48-89.

LEE, Tom, "Financial Reporting Quality Labels Social Construction of the Audit Profession and the Expectations Gap," **Accounting, Auditing & Accountability Journal**, Vol. 7, No. 2, 1994: 30-49.

MUNTER, Paul, "Sarbanes-Oxley: How Will It Affect Auditing," **Journal of Corporate Accounting and Finance**, May/June 2003: 41-44.

-----, Harvard **Law Review**, May 2003, Vol. 116, Issue 7, 2003: 2123-2141.

ÖNDER, Türkan, "Amerika'da Yatırımcılar Nasıl Korunmaktadır? Bağımsız Denetimde Bağımsızlık İlkesinin SEC (Securities and Exchange Commission) ve SPK Açısından İncelenmesi," **V. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu Yirmibirinci Yüzyılda Türk Muhasebe Mesleğinin Vizyonu ve Misyonu**, s. 183-199, Ed. Recep Pekdemir, İSMMMO Yayınları-32, TÜRMOB Yayınları-172, 2001.

ÖZBİRECİKLİ, Mehmet, "ABD 107. Kongresinde Kabul Edilen Yeni Muhasebe Kanunu-1," **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı: 17, Ocak 2003: 98-102.

ÖZEL, Salih, "Yeminli Mali Müşavirlerin Sorumluluğu ve Bu Sorumluluğun Yaptırımları," **Muhasebe ve Denetim Bakış**, Yıl: 2, Sayı: 7, Ekim 2002: 1-26.

PALMROSE, Zoe-Vonna and SAUL, S. Ralph, "The Push for Auditor Independence," **REGULATION**, Winter 2001: 18-20.

REITER, Sara ve WILLIAMS, Paul F., "The History and Rhetoric of Auditor Independence Concepts," **Sixth Interdisciplinary Perspectives on Accounting Conference 9 - 12th July 2000, Manchester, England**,

<http://lesl.man.ac.uk/ipa/papers/44>.

REITER, Sara Ann and WILLIAMS, Paul F "After Enron: Professional Regulation in the United States," **IPA MADRID**, 2003: 1-9.

ROBERT, F. Richter, "SEC Financial Reporting Requirements," **Pennsylvania CPA Journal**, Summer 2003: 10-11.

SARBANES-OXLEY ACT, (2002),

<http://news.findlaw.com/hdocs/docs/gwbush/sarbanesoxley072302.pdf>.

SEC, "Proposed Rule: Revision of the Commission's Auditor Independence Requirements," 2000, <http://www.sec.gov/rules/proposed/34-42994.htm>.

SEC, "Final Rule: Revision of the Commission's Auditor Independence Requirements," 2000, <http://www.sec.gov/rules/final/33-7919.htm>.

SEC, "Strengthening the Commission's Requirements Regarding Auditor Independence," 2002, <http://www.sec.gov/rules/proposed/33-8154.htm>.

SEC, "Final Rule: Strengthening the Commission's Requirements Regarding Auditor Independence," 2003, <http://www.sec.gov/rules/final/33-8183.htm>.

SIKKA, Prem, PUXTY, Anthony, WILLMOTT, Hugh ve COOPER, Christine, "The Impossibility Of Eliminating The Expectations Gap: Some Theory And Evidence," **Critical Perspectives on Accounting**, Volume 9, Issue 3, June 1998: 299-330.

THOMPSON, W. James ve LANGE, Gerard, "The Sarbanes-Oxley Act and the Changing Responsibilities of Auditors," **Review of Business**, Spring 2003: 8-29.

VANASCO, Rocco R., SCOUSEN, Clifford R. ve SANTAGATO, L. Roger, "Auditor Independence: An International Perspective: [1]," **Managerial Auditing Journal**, Vol. 12, Issue 9, 1997: 498.

UZAY, Şaban, "Yolsuzlukların Ortaya Çıkarılması ve Önlenmesinde Denetçilerin Sorumluluğu," **V. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu Yirmibirinci Yüzyılda Türk Muhasebe Mesleğinin Vizyonu ve Misyonu**, s. 235-259, Ed. Recep Pekdemir, İSMMO Yayınları-32, TÜRMOB Yayınları-172, 2001.

UZAY, Şaban, "İşletmelerde Denetimin Etkinliğini Sağlamada Denetim Komitesinin (Audit Committee) Rolü ve Türkiye'de Uygulanabilirliği," **Muhasebe ve Denetime Bakış**, Ocak 2003: 71-81.

YEĞİNBOY, E. Yasemin, "Küreselleşen Dünya'da Türkiye'deki Muhasebe Denetimi Gerçeği," **V. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu Yirmibirinci Yüzyılda Türk Muhasebe Mesleğinin Vizyonu ve Misyonu**, s.293-336, Ed. Recep Pekdemir, İSMMO Yayınları-32, TÜRMOB Yayınları-172, 2001.

YILANCI, Münevver, "Yeminli Mali Müşavir-Bağımsız Denetçi ve Tasdik-Mali Tablo Denetimi Çelişkisi: Mesleğin Gelişimine Etkisi," **Muhasebe ve Denetime Bakış**, Ekim 2001: 67-77.

YÜKÇÜ, Süleyman ve TEKTÜFEKÇİ, Fatma, "Yönetim Danışmanlığı Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlerin İşleri Mi?," **Muhasebe ve Denetime Bakış**, Mayıs 2001: 11-24.

WEIRICH, Thomas R. ve ROUSE, Robert W, "Sarbanes Oxley-Bill: New Challenges for the Financial Professional," **The Journal of Corporate Accounting and Finance**, January/February, 2003: 55-61.

ZABROSKY, Alex W., "SARBANES-OXLEY Law of Opportunity and Liability," **Consulting to Management**, 14, 2, Jun 2003: 26.